

SENÜSİYYE

(السنوسية)

Muhammed b. Ali es-Senûsî'ye
(ö. 1276/1859)
nisbet edilen bir tarikat.

1837 yılında Mekke'de Ebûkubey's dağında açtığı zâviyede irşad faaliyetine başlayan Muhammed b. Ali es-Senûsî, Fas'tan Yemen'e kadar geniş bir coğrafyada etkili olmuş, dört Sünnî mezhep ile tarikat mensupları arasında orta bir yolda yürümeye, mezhep ve tarikatları birleştirmeye çalışmıştır. Filibeli Ahmed Hilmi XIX. yüzyıl İslâm dünyasındaki siyasî ve fikrî yapılanmalar içinde özel bir yeri olan Senûsiyye'yi mezhep, tarikat, siyaset ve içtimâiyye gibi dört unsuru bir araya getiren bir cemiyet olarak tanımlar. Osmanlı belgelerinde bu hareket için kullanılan tabirlerden biri "cem'iyet-i rûhâniyye"dir.

İlk Senûsî zâviyeler Akdeniz sahili ve Büyük Sahrâ'nın güneyindeki bölgelerle eskiden var olan veya yeni kurulan yollar, su kaynakları çevresinde veya kabileleri etkilemenin kolay olduğu yerlerde kurulmuş, bunlar arasında irtibat tesis edilerek Libya'daki ana zâviye ile bağlantıları sıkı denetim altında tutulmuştur. Öncelikle bir eğitim merkezi olarak düşünülen Senûsî zâviyeleri genellikle ticaret ve hac yolu güzergâhlarında kurulduklarından aynı zamanda yolcular için bir konaklama yeri özelliğini taşımaktaydı. Yine her zâviyenin etrafında ziraat yapılabilen bir arazisi mevcuttu. Bu durum zâviye çevresinin kısa zamanda genişleyerek kasaba haline gelmesini sağlamıştır. Bunun en güzel örnekleri Bingazi'deki Beyzâ, Çağbûb'da ve Kufra'daki Tâc zâviyeleridir.

Muhammed b. Ali es-Senûsî henüz hayattayken bugünkü Libya topraklarında genişleyen tarikat oğlu Muhammed Mehdi zamanında Büyük Sahrâ çölünde yayıldı, vahaların birçoğunda zâviyeler açıldı. Muhammed Mehdi, babasının Afrika'nın kuzeyinde yoğunlaştırdığı hareketi Büyük Sahrâ bölgesi ve güneyinde yaygınlaştırdı. Bu bölgede yapılan ticarette söz sahibi olan Senûsîler bir müddet sonra Fransa'nın istilâ girişimiyle karşılaştılar. Tarikat bu dönemde Avrupalı sömürgeci güçlerle mücadeleyi örgütleyen bir kurum olarak ön plana çıktı. XX. yüzyıla girildiği sırada Fransa ile mücadele etmek için Osmanlı Devleti'yle beraber hareket etmenin tek çözüm yolu olduğunu gören Senûsîler, Fizan'daki Osmanlı memurlarıyla birlikte Nijer ve Çad'ın iç bölgelerine gidip buralar-

daki mahallî idarecileri İstanbul'a tâbi kıldılar. Böylece Osmanlı tarihinde ilk defa Büyük Sahrâ'nın doğusundaki Tîbûlar'ın tamamı Osmanlı tebaası haline geldi. Ayrıca Fizan'ın batısındaki Gât kasabası ile Cezayir'in güneydoğu bölgesinin en uç noktasında Ezgar Tevârikleri'nin yaşadığı Canet'te bir kaza merkezi kurularak Trablusgarp vilâyetine bağlanması Senûsîler sayesinde gerçekleşti. Fransızlar'ın 20 Ocak 1902'de Çad gölüne 100 km. mesafedeki Senûsî Zâviyesi'ni ele geçirip yıkmaları hareketine büyük bir darbe vurdu. Şeyh Muhammed Mehdi es-Senûsî'nin bu olay yüzünden vefat ettiği ileri sürülür.

Fransız işgali öncesinde Büyük Sahrâ'nın güneyinde Senûsîliğin karşısına iki büyük engel çıktı. Bunlardan birincisi Sudan Mehdi'si'nin ülkesinde başlatıp çevreye yaydığı direniş hareketi, diğeri yine Sudan asıllı Râbi b. Fazlullah'ın Çad gölü havzasındaki mahallî sultanlıkların topraklarını ele geçirip 1900 yılına kadar burada kendi düzenini kurmasıydı. Her iki girişimin bölgede mevcut mahallî savunma gücünü yok etmesi Afrika'nın bu bölgesinin sömürgeciler tarafından daha kolay ele geçirilmesine yol açtı.

Muhammed Mehdi es-Senûsî'nin yerine geçen yeğeni Ahmed Şerif es-Senûsî hareketin ana zâviyesini tekrar Kufra'ya taşımakla birlikte Çad'ın iç bölgelerindeki mücadeleden vazgeçmedi. Senûsiyye onunla birlikte âdeta yalnız silâhlı mücadele eden bir yapıya kavuştu ve bu konuda en büyük desteği Osmanlılar'dan aldı. 1912-1913 yıllarında bir Osmanlı askerî birliğinin Senûsîler'le birlikte Çad'ın kuzeyindeki Borku bölgesinin merkezi Ayn Kelek'i bir kaza haline getirme girişimleri Trablusgarp Savaşı sebebiyle başarısızlıkla sonuçlandı. Bu zâviye 27 Kasım 1913'te işgal ordusuca ele geçirilip yıkıldı.

1911 yılı Ekim ayında İtalyan işgal orduları Trablusgarp sahillerine çıkarma yapınca Ahmed Şerif es-Senûsî bütün ihvanını cihada çağırdı ve Osmanlı birliklerinin yanında ülkesinin istilâdan kurtarılması için mücadeleye girişti. Osmanlı Devleti'nin 18 Ekim 1912'de imzaladığı Uşi (Ouchy) Antlaşması'yla Trablusgarp ve çevresini İtalyanlar'a bırakması üzerine Senûsiyye hareketi, 1914 yılından itibaren geride kalan sınırlı sayıdaki Osmanlı askerîyle birlikte üç büyük sömürgeci güç karşısında mücadele etmek zorunda kaldı. 1915'te Mısır sınırından ilerleyen İngiliz birlikleriyle çarpışıldı. Eylül 1914 – Nisan 1915 tarihleri arasında İtalyanlar Trablusgarp çevresi

ve Fizan bölgesinden püskürtüldü. Aynı dönemde Büyük Sahrâ'dan kuzeye doğru ilerleyen Fransızlar'ın işgalindeki Canet kasabası 2 Mart 1916'da geri alındı. Avrupalı seyyah ve misyonerler Senûsîler'in etkili oldukları bölgelerde dolaşmaya cesaret edemez oldular. Fransız misyonerlerinin önde gelen isimlerinden papaz Charles de Foucauld 1 Aralık 1916'da Tevârikler tarafından öldürüldü, pek çoğu Büyük Sahrâ bölgesinde saldırıya uğradı. Bu dönemde Senûsîler'in mücadelesi en üst seviyeye çıktı ve Nijer'in kuzeyindeki önemli mahallî sultanlıklardan Agâdes 1 Aralık 1916 – 3 Mart 1917 tarihleri arasında Fransız işgalinden kurtarıldı.

Trablusgarp vilâyetini resmen İtalyanlar'a devreden Osmanlı Devleti'nin Ahmed Şerif es-Senûsî ile temasları devam ederken kardeşi Muhammed Hilâl'in İtalyanlar'la anlaşması büyük hayal kırıklığına yol açtı. Amcasının oğlu Ahmed Şerif'e Osmanlı-İtalyan savaşı süresince tâbi olan Muhammed Mehdi'nin oğlu Muhammed İdris, I. Dünya Savaşı'nın ilerlediği dönemde Mısır'daki İngilizler ve ülkesini işgal eden İtalyanlar'la görüşmelere başladı. 1917 yılı Nisan ayında Tobruk yakınındaki Akrama'da bir antlaşma imzaladı. Böylece Bingazi ve çevresinin sahibi kabul edilen Muhammed İdris, İtalyan işgalini kısmen tanımış oluyordu. Bu son gelişmeler üzerine Ahmed Şerif 1918 yılı Ağustos ayında İstanbul'a gitmek üzere ülkeden ayrıldı. İtalyanlar yaklaşık on yıl Libya'da ciddi bir faaliyette bulunmadıysa da iktidarı ele geçiren faşist idare 1926 yılı Şubat ayında Çağbûb'u, 1931 yılı Ocak ayında Kufra'yı ele geçirdi. Muhammed İdris bu dönemde Mısır'da İngiliz himayesinde sürgün hayatı yaşamaktaydı. Libya topraklarında Senûsiyye'nin önde gelen isimlerinden Ömer el-Muhtâr, İtalyanlar tarafından yakalanıp 1931 yılı Eylül ayında idam edilinceye kadar büyük bir mücadele verdi.

Muhammed İdris es-Senûsî, II. Dünya Savaşı esnasında İngiliz ordusunu desteklemek üzere bir Senûsî birliği gönderdi. Bu iş birliği sayesinde 1943'te Bingazi ve çevresine hâkim oldu. 1951'de İngilizler'in katkısıyla ülkenin idaresini ele geçirdi ve Libya Krallığı'nın kurulduğunu ilân etti. Muhammed İdris es-Senûsî (I. İdris), Muhammed Rızâ b. Mehdi es-Senûsî'nin beşinci oğlu Hasan es-Senûsî'yi 1956'da veliyet prens ilân etti. İlk eğitimini Kufra'daki Tâc Zâviyesi'nde aldıktan sonra Mısır'a gidip Ezher'de okuyan Hasan es-Senûsî Albay Muammer Kaddâfi'nin 1969'da bir askerî darbeye amcası Muhammed

İdrîs'i devirmesinin ardından ailesiyle birlikte göz hapsine alındı. 1984'te yaşadığı evden çıkarılarak Trablusgarp sahillerindeki bir barakaya yerleştirildi. Burada 1986 yılında rahatsızlanınca 1988'de tedavi için ailesiyle birlikte Londra'ya gitmesine izin verildi ve 1992'de orada öldü. Muhammed İdrîs'in kabrinin bulunduğu Medine'deki Cennetülbâkî'a defnedildi. Vefatından önce veliyaht prens ilân ettiği 1962 doğumlu ikinci oğlu Muhammed es-Senûsî bugün sürgündeki Libya kraliyet ailesinin vârisi olup Londra'da yaşamaktadır.

Senûsiyye hareketinin Osmanlı Devleti ile olan münasebetleri sürekli tartışma konusu olmuştur. Muhammed b. Ali es-Senûsî hayattayken Sultan Abdülmecid tarafından 1856 yılında İstanbul'a davet edilen Senûsiyye şeyhi Abdürrahîm el-Mahcûb'a tarikatlarını tanıyan ve kendilerine belli kolaylıklar sağlayan bir ferman verildi. 31 Ekim 1860'ta İstanbul'a gelen Bingazi Zâviyesi şeyhi Ebû'l-Kâsım Muhammed el-İsevî ile Muhammed Mehdi es-Senûsî'ye gönderilen fermanda Senûsiyye hareketinin faaliyetlerinden duyulan memnuniyet bir defa daha belirtildi. Abdülaziz tarafından verilen 15 Cemâziyelevvel 1282 (6 Ekim 1865) tarihli fermanda Hicaz, Trablusgarp ve Bingazi valileri Senûsî tekkelelerine ve medreselerine karşı herhangi bir harekette bulunmamaları konusunda uyarıldı. II. Abdülhamid'e Muhammed b. Ali es-Senûsî'nin Trablusgarp ve Bingazi çevresinde halifelik iddiasında olduğu jurnal edildiyse de bu konuyu bizzat Kufrâ'ya giden Osmanlı memurlarına soran padişah, kendisine sadakatle bağlı oldukları yönündeki cevap üzerine Senûsîler'e daha fazla alâka göstermeye başladı. Senûsiyye şeyhleri zaman zaman padişah tarafından taltif edilerek kendilerine nişanlar ve unvanlar verilmiştir. Üçüncü postnişin Ahmed Şerîf'e rütbe-i vezâretle birinci rütbeden Mecîdî nişanı, Muhammed İdrîs'e Rumeli beylerbeyliği pâyesi, rütbe-i Osmânî nişanı ve daha sonra bunun yerine rütbe-i bâlâ takdim edilmiş, ayrıca Seyyid Ali el-Hattâb ve Seyyid Muhammed Hilâl de padişahın iradesiyle Rumeli beylerbeyliği pâyesi ve birinci rütbeden Mecîdî nişanı sahibi olmuştur.

Senûsî şeyhlerinin Afrika'nın kuzey bölgelerinde en büyük mücadelesini müslüman olmakla birlikte asırlar içinde dinin hükümlerini unutan halkların eğitilmesi teşkil etmiş, ayrıca Afrika'nın iç bölgelerindeki yerlilerin İslâm'a girmesi için büyük gayret sarfedilmiştir. Muhammed b.

Ali es-Senûsî hayatını dinden uzaklaşan toplumu bid'atlardan vazgeçirmeye adanmış, kurduğu zâviyeleri Kur'an-ı Kerîm ve diğer dinî ilimlerin öğretildiği merkezler haline getirmiştir. Zâviyelerin bulunduğu yerlerde yaşayanlar arasında çıkan anlaşmazlıklarda Senûsî yetkilisinin hakemliğine başvurulmuştur. Afrika kıtasında tarikat mensupları genelde fakir kimselerken Senûsî şeyhleri ticarete büyük önem vermişlerdir.

Kardeşlik ve yardımlaşma Senûsiyye'nin en temel ilkeleri olarak belirlenmiştir. İhvan adı verilen müridler cuma ve pazartesi geceleri zâviyelerde bir araya gelir, "mukaddim" denilen şeyhin öncülüğünde bazı Kur'an sûreleri okurdu. Senûsiyye tarikatında belli bir işle uğraşmak, öğrenmek ve öğretmek nâfile ibadetlerden daha önemli görülürdü. Her Senûsî'nin gücü yettiği sürece çalışması, iş göremez hale gelince de diğerlerinin ona bakması esas kabul edilmişti. Senûsî zâviyeleri aynı zamanda birer medrese olup çevredeki ailelerin çocuklarına eğitim vermekle mükellefti. Büyük zâviyelerde fıkıh ve diğer İslâm ilimlerini okutan âlimler bulunmaktaydı. Hicaz'da doğup Kuzey Afrika'da yayılmaya başlayan Senûsiyye yarım asır içinde İstanbul'dan Cava'ya kadar mensuplar edinmiş ve bunların gönderdiği haberlerle İslâm dünyasında meydana gelen hadiseleri yakından takip eden bir haber ağı oluşturulmuştur.

Senûsiyye tarikatının silsilesi tarikatın piri Muhammed b. Ali es-Senûsî'nin şeyhi Ahmed b. İdrîs vasıtasıyla İdrîsiyye tarikatına ulaşır. İdrîsiyye, Kuzey Afrika'nın en köklü tarikatlarından Şâzelîyye'nin bir koludur. Bununla birlikte *es-Selsebilü'l-ma'în* adlı eserinde kırk tarikattan icâzet aldığını belirten Muhammed b. Ali es-Senûsî, kendisine tarikatının kime nisbet edildiği sorulduğunda bunu Senûsiyye-i İdrîsiyye-i Kâdiriyye-i Nâsiriyye-i Şâzelîyye diye açıklamış, bunların hepsine tarikat-ı Muhammediyye denildiğini söylemiş ve tarikatın esasının Hz. Peygamber'in sünnetine tam anlamıyla uymak olduğunu belirtmiştir. Buna göre tarikatın Ahmed b. İdrîs, Abdülkâdir-i Geylânî ve Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî'ye ulaşan üç ana silsilesi bulunmakta, ayrıca kaynaklarda Senûsî'nin Hıdriyye, Üveysiyye ve Nakşibendiyye silsileleri de yer almaktadır.

Senûsiyye tarikatında diğer bazı Kuzey Afrika tarikatlarında olduğu gibi mürşide "mukaddim", dervişlere "ihvan" adı verilir. Tarikatta hafi zikir uygulanır. Kur'an-ı Ke-

rîm okumaya "vird-i umûmî" denir. Senûsî müntesipleri sabah ve akşam namazlarını cemaatle kıldıktan sonra toplu halde yarım cüz Kur'an okurlar. Cuma, ikindi ve akşam namazlarının ardından yine toplu halde Kehf sûresi okunur. Yeni müntesiplerin günde iki cüze kadar, diğerlerinin beş cüzden on cüze kadar kendi başlarına Kur'an okumaları tarikat âdâbındandır. Bu cüzler kılınan nâfile namazlar sırasında da okunabilir. Vird okunurken dervişler bir araya gelmez, her derviş virdini kendisi okur. Vird olarak bir miktar Kur'an tilâvet edilir, istiğfar, tehlîl, tekbir ve salavat getirilir. 100 defa istiğfar, on defa istiğfâr-ı kebîr duasından sonra dervişlerin bulundukları seviyeye göre 300, 12.000 veya 24.000 kelime-i şehâdet okumaları esastır. Bundan sonra Ahmed b. İdrîs'in tertip ettiği "Ümmiyye", "Fâtîhiyye" ve "Azîmiyye" adlı salavatlardan biri okunur. Salavat sırasında Hz. Peygamber'e râbta yapılır. Günde otuz iki rek'at nâfile, gece on rek'at teheccüd namazı kılınır. Ahmed b. İdrîs'in istiğfâr-ı kebîr ve "Azîmiyye" salâtını Hz. Hızır'dan, "Fâtîhiyye"yi Abdülkâdir-i Geylânî'den, "Ümmiyye"yi Nâsiriyye'nin piri Muhammed b. Muhammed b. Ahmed ed-Der'î'den aldığı kaydedilmektedir. Tarikatta ayrıca vird olarak Allah'ın "latîf" ismi ve Muhammed Ali es-Senûsî'nin tertip ettiği vird sabah ve akşam namazlarından sonra okunur. Bu virdi her gün kırk defa okuyan dervişin Resûl-i Ekrem'i rüyasında gördüğüne inanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Y.PRK.TKM., nr. 50/29 (3 Şâban 1325); BA, DH.İD., nr. 37-1/6 (12 Safer 1328); nr. 37-1/6 (6 Haziran 1326); nr. 37-1/6 (21 Safer 1328); nr. 37-1/6 (19 Şâban 1328); BA, İ.TAL., nr. 500/1333 (Ca.018 ve 021); BA, YEE., nr. 78/16 (15 Zilhicce 1312); H. Duveyrier, *La confrérie musulmane de Sidi Muhammed ben 'Ali es-Senûsî et son domaine géographique*, Paris 1884, tür.yer.; Sâdik el-Müeyyed, *Afrika Sahrâ-yı Kebîrinde Seyahat*, İstanbul 1314, s. 66-77; *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, 27 Mart 1327 (1911) Tarihli Yetmişikinci İnikad, Ankara 1990, V, 555-556; Muhammed Abduh, *el-İslâm ve'n-Naşrâniyye ma'a'l-İlm ve'l-medeniyye*, Kahire 1953, s. 113-114; Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *Abdülhamîd ve Seyyid Muhammed el-Mehdî ve Asr-ı Hamîdî'de Âlem-i İslâm*, İstanbul 1325, tür.yer.; M. Fuâd Şukrî, *es-Senûsiyye: Dîn ve devle*, Kahire 1948, tür.yer.; E. E. Evans-Pritchard, *The Sanusi of Cyrenaica*, Oxford 1949, tür.yer.; J. C. Froelich, *Les musulmans d'Afrique noire*, Paris 1962, s. 255-257; J. M. Cuq, *Les musulmans en Afrique*, Paris 1975, s. 48-49; B. G. Martin, *Muslim Brotherhoods in Nineteenth Century Africa*, Cambridge 1978, s. 99-124; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâfî, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-Âm*, Beyrut 1400/1980, IV, 269-278; Enver el-Cündî, *el-Âlemü'l-İslâmî ve'l-İsti'mârü's-siyâsî ve'l-ictimâ'î ve's-sekâfî*, Beyrut 1983, s. 261-267; N. A. Ziaadeh, *Sanûsiyah*, Leiden 1983, s. 73-124; M. Morsy,

North Africa: 1800-1900, New York 1984, s. 271-278; J.-L. Triaud, *Tchad 1900-1902: une guerre franco-libyenne oubliée? une confrérie musulmane, la Sanûsiyya face à la France*, Paris 1987, tür.yer.; a.mlf., *La légende noire de la Sanûsiyya*, Paris 1995, I, tür.yer.; a.mlf., "Ali al-Sanusi, Muhammad b. (1787-1859)", *Biographical Encyclopaedia of Sufis: Africa and Europe* (ed. N. Hanif), New Delhi 2002, s. 6-11; a.mlf., "Sanûsiyya", *El²* (Fr.), IX, 26-28; Ahmed Sıdkı Deccânî, *el-Hareketü's-Senûsiyye: Neş'etühâ ve nümûvühâ fi'l-karni't-tâsi* 'aşer (1202-1320 H.), Kahire 1988, s. 34-166; Christiane Souriau, "Mohammed ben 'Alî es-Sanoûsî", *Les Africains* (ed. Ch. A. Julien v.dğr.), Paris 1990, VI, 233-259; Knut S. Vikør, "The Sanûsiyya Tradition", *Arabic Literature of Africa: The Writings of Eastern Sudanic Africa* (ed. J. O. Hunwick – R. S. O'Fahey), Leiden 1994, I, 166-173; a.mlf. – R. S. O'Fahey, "Ibn Idris and al-Sanûsî: The Teacher and His Student", *Islam et sociétés au sud du Sahara*, sy. 1, Paris 1987, s. 70-82; Ali Rıza Seyfi, "Senûsî Dindaşlanm", *Donanma*, sy. 88, İstanbul 1331/1910, s. 731-733; E. Graefe, "Der Aufbruch des Scheichs der Senûsi zum Heiligen Kriege", *Isl.*, III (1912), s. 141-150; P. Bruzon, "Les confréries musulmanes nord-africaines", *Orient-occident*, sy. 7, Paris 1922, s. 332-333; Cl. Champol, "Confrérie et empire: Les senoussis", *En terre d'Islam*, sy. 18, Paris 1942, s. 69-80; Mahmûd Ahmed Ghâzi, "Emergence of the Sanusiyyah Movement: A Historical Perspective", *IS*, XXII/3 (1983), s. 21-43; Ahmed Ibrahim Diab, "The Relations Between the Mahdiyya and the Sanusiyya", *Mü'errîhu'l-'Arabî*, sy. 31, Bağdad 1987, s. 282-286; Hilâl Nâcî, "Muhammed es-Senûsî", *Meusû'atü Beyti'l-hikme li-a'lâmi'l-'Arab*, Bağdad 1420/2000, I, 477-479.

AHMET KAVAS

SEPETÇİLER KASRI

Topkapı Sarayı'nın
dış bahçesinde yer alan
sahil köşkü.

Sarayburnu'nda Haliç'e bakan deniz surları üzerine Hassa Başmimarı Kasım Ağa'nın mimarbaşılığı zamanında 1053'te (1643) Sultan İbrâhim'in emriyle inşa edilmiştir. Yapı, aynı kıyıda olup günümüze ulaşmayan Yalı Köşkü ile Sarayburnu'nda iki sahil köşkünden biriydi. Yalı Köşkü'ne ait XVI. yüzyıl sonlarında derlenen masraf defterleri, Sepetçiler Kasrı'nın yer aldığı alanda bir başka sahil köşkünün varlığını ortaya koymaktadır. Tarihçi Naîmâ da vaktiyle burada küçük bir köşkün bulunduğunu, bunun yeniden geniş bir şekilde yapıldığını ve otağ-ı hümayun tarzında bir kasır olduğunu belirtmektedir (*Târih*, IV, 35).

Sepetçiler Kasrı, ismini o bölgede çalışan sepetçi esnafından almış olmalıdır. Rivayete göre esnaf, himayesinde bulundukları, sepetçiliğe merakı bilinen Sultan İbrâhim'e şükran vesilesi olarak kasrın ya-

pım masraflarına ortak olmuş ve yapıya isimlerini vermişlerdir. Kasrın kayıkhâne-sinde saraya ait saltanat kayıkları korumakta ve sultanlar bu kıyıda denize açılmaktaydı. Divanhânesinde saz âlemlerinin yapıldığı bilinen kasır muhtemelen hânedan ve özellikle harem halkının donanma merasimlerini izlemesi için inşa edilmiştir. Nitekim bu durum benzer amacı taşıyan Yalı Köşkü'nün yapıya yakınlığını da açıklar.

XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda çeşitli tamirler görmüş olan yapı günümüzde ana hatlarıyla üç çıkmalı, kubbeli kare mekânla buna bitişik giriş bölümü ve tek çıkmalı, dikdörtgen bir mekândan oluşmaktadır. Kasrın mimari programını ortaya koyan 1739 tarihli onarıma ilişkin belgelerde bir maksûre ile kubbeli büyük oda, deryaya nâzır sofa, orta sofa, bahçeye nâzır sofa, taşrada deryaya nâzır taht-ı hümayun, abdest odası, ayaklı taht-ı hümayun, abdest odası bitişiginde küçük oda, ağa odası, helâ ve Dârüssaâde ağası odası şeklinde tanımlanan yapı geçirdiği pek çok onarıma rağmen XIX. yüzyıl ortalarına kadar bu birimleri muhafaza etmiştir.

Sur duvarının iki yanına eklenen kaidelele genişletilen alan üzerine fevkanî olarak inşa edilen kasır çok sayıda kemer ve tonozlu bir alt yapıya sahiptir. Üst katı çevreleyen teras konsollara oturmakta ve kat gelişimini yansıtmaktadır. Divanhâne kare planlı olup üç yönde birer çıkma ile değerlendirilmiştir. Mekânın beden duvarlarında kâgir, çıkmalarında tuğla dolgu ahşap malzeme kullanılmıştır. Malzeme farkının yanı sıra James Robertson'un XIX. yüzyıl ortalarına tarihlenen fotoğrafında kasrın deniz tarafındaki çıkmalarının görülmemesi bunların sonraki bir dönemde yenilendiğine işaret eder. Klasik dönemdeki kasır ve köşk yapılarında kubbeli divan-

hâne odasının çıkmasız bir plan özelliği göstermesinden hareketle yapının divanhânesine çıkmaların 1739 onarımında eklenmiş olabileceği düşünülmektedir (*DBİst.A*, VI, 528). Alt pencereleri dikdörtgen form-lu mermer söveli, üst pencereleri sivri kemerli olarak tasarlanan yapıda çıkmalar-daki pencerelerin diğerlerine oranla daha geniş ve yüksek tutulduğu görülür. Çıkma-larla değerlendirilen cephelerin yanı sıra divanhâneye geçişin sağlandığı cephenin sağına mermer basık kemerli kapı, ortasına büyük bir ocak yerleştirilmiştir. Merkezî mekânı örten kubbe ahşap çatı içinde yer alırken çıkmalar tavanlıdır. Divan-hânenin Yalı Köşkü'ne bakan yönüne 1739'da I. Mahmud için bir maksûre eklendiği, ancak maksûrenin aynı yüzyılın sonlarına doğru ortadan kalktığı bilinmektedir.

Kubbeli odanın önünde yer alan bölüm yeşil mermerden basık kemerli, üzerinde altı mısra halinde inşa kitâbesinin bulunduğu girişin yanı sıra kasrın I. Mahmud dönemindeki mimari programında adı geçen abdest odası ve bitişigindeki küçük odayı da barındırıyor olmalıdır. Abdest odasının muhtemelen helâya açılan bir kapısı vardı. Ağa odası ise zemindeki revaklardan birine asma kat şeklinde sonradan eklenmiş olmalıdır. Bu ara bölümün üzeri kasrın plan şemasıyla örtüşmeyen yalancı bir kubbe ile değerlendirilmiştir. Josephus Grelot'un çizdiği, yapıya ait bilinen en eski gravürde büyük boyutlu ve yüksek fenerli olarak tasvir edilen kubbe Robertson'un XIX. yüzyıl ortalarında çektiği fotoğrafta görülmeyeceğine göre sonraki bir dönemde yeniden ele alınmıştır. Geniş saçaklı kırma çatının ortasında yer alan çokgen kasnaklı ve aydınlatma fenerli kubbenin yanı başında uzun bir baca yükselmektedir.

Sepetçiler
Kasrı –
Eminönü /
İstanbul

